

ДРАГОЉУБ ПЕТРОВИЋ

ОБЕСПАМЕЋЕНА ЛИНГВИСТИКА

(Др Војислав Никчевић, *Црногорски језик: џенеза, ишиологија, развој, ситкуиурне одлике, функције*. Том I (Од артикулације говора до 1360. године). Цетиње (Матица црногорска), 1993, стр. 400)

Књига о којој овдје говорим представља круну ауторовог тридесетогодишњег напора да се укључи у лингвистички круг и да у њему стекне макар какву репутацију. Они који су „његов(ск)у лингвистику” за све то вријеме пажљивије пратили, међутим, знали су да од тога неће никад бити ништа и ова књига такво њихово увјерење на најбољи начин потврђује, прије свега тиме што читалац у њој *неће наћи ништа од онога што се насловом најављује*. Никчевић је уложио огромну радну енергију и потрошио живот *да би доказао нешто што се доказати не може*, макар са садашњим степеном људске свијести и људске памети, а његова је лична несрећа у томе што је лијепо успио доказати једино то да се од великих амбиција и малих знања бољи резултати у оваквим пословима нису могли ни очекивати. Из ’биљешке о аутору’ на крају књиге, наиме, читалац сазнаје да се Никчевић најинтензивније бави оним проблемима за које није квалификован: биран је за професора словеначке *књижевности*, предавао је општу и југословенску *књижевност*, објавио три књиге из историје *књижевности* и преко 170 радова о најразличитијим аспектима „етногенезе готово свијех јужнословенских народа и нација” и балканске историје од најстаријих времена до данас. И увијек ’зна’ све оно пред чим запиру и најчувенији свјетски познаваоци проблема о којима расправља. А како та ’знања’ изгледају, најбоље ће се разумјети ако се каже да се у књизи која је посвећена (’црногорском’) језику расправља о свему и свачему и само *узгред и ионешто о језику*.

Ево како се то чини.

У уводном поглављу под насловом *Словенски етноси и језици* (5-37) аутор *Ирејисује* познате чињенице о прошлости словенских језика и њихове класификације, листа регистре 'свјетскијех народа и етничких заједница', спори се са оним ауторима који не помињу црногорски и муслимански језик, тврди да „напоредо опстоје појмови *Црноџорац* и *Србин*” (по којима је и Његош 'штокавски православац = србин' — 25), претреса „етничка питања Дукљана /Зећана/ Црногораца”, вели да је „на темељу детаљних, дугогодишњих комплекснијех истраживања, дошао до сазнања да је име *с(е)рб(и)* још у западној Европи као главној праотаџбини будућих балканских Срба настало по угледу на латинску именицу *servus, servi* 'слуге, робови'...” а да име Хрвати значи 'велики поседајници од земље земље (дупле земље)' или 'земалске земље људи' (33-34). И све то, као и све друго што ћемо касније поменути, доказује бројним сопственим расправама и књигама и расправама својих рецензента Р. Ротковића и Д. Живковића, које се „међусобно узајамно на најбољи начин подупиру у глобалу и у појединостима”.

Историју „црногорског језика” Никчевић је подијелио на *Предисторијско раздобље* (45-122) и *Историјско раздобље* (125-342), при чему је прво раздобље 'уситнио' на *дословенски период* (са илирском и римско-византијском *етнајом* — 47-82) и *словенски период* (са прасловенском и јужнословенском *етнајом* — 83-122).

Саставио сам овдје 'периоде' и 'етапе' због тога што се у њих ионако, ни као у најгрубљи оквир, не може смјестити ништа од онога о чему Никчевић говори. Он вели да су „прве људске заједнице на црногорском тлу” старе око 60.000 година, а неколико редака касније 'исправља' Марва Орбина (који рече да су Словени дошли у Далмацију и друге илирске провинције тек после 606. године и да су под њиховим и готским утицајем „Илири донекле искварили свој словенски језик”), поучавајући га да „Илири нијесу говорили словенским него илирским језиком”. Одмах иза тога Никчевић помиње словенска имена мјеста по Далмацији, теорију о Венетима као словеначким прецима, некакву жалбу Грбљана из 1432. године да им се отимају имања која им припадају „већ читав миленијум и више”, а преглед 'дословенскога периода' у историји 'црногорскога језика' завршава налазом грчког антрополога Пулианоса (1976) да су Црногорци из Жабљака „аутохтонога поријекла и да припадају епиротској (континенталној) морфолошкој варијацији Европљана” и на основу тога закључује да су „Црногорци истовремено и један од најиндивидуализованих словенских народа и нација и да такав њихов органски карактер, како ће се из даљих излагања виђети, има и одговарајући еквивалент у бићу црногорскога језика”.

На сличан начин и са сличном аргументацијом Никчевић разматра и 'илирску етапу', најприје п р е п и с у ј у ћ и највећи дио одреднице о Илирима из књиге Петра Влаховића *Народи и еџничке заједнице свеџа*, а причу продужује поменима разних илирских племена од 'црногорских Илира' који обухватају „области од Крке до Северне Албаније” до оних који су „забиљежени на атничкијем* споменицима од Балкана до Балтика”. Аутор, при том, 'зна' да је илирски језик „спадао у кентум-скупину”, да античком граду *Бурзумон* одговара данашњи *Самобор* близу Медуна, да *Бојана* може бити словенски хидроним зато што су „Словени још много прије нове ере почели пристизати у римску Далмацију” итд. (Када тако говорим, имам у виду неке просте чињенице: Медуњани и Сјеничани *не знају* гдје се налази *Самобор*, а што се оних других двију појединости тиче — лингвисти *знају* зашто према њима имају резерве.)

У поглављу посвећеном 'римско-византијској етапи' Никчевић се и даље бави п р е п и с и в а њ е м онога што су рекли други аутори (боље је рећи — п р е в о ђ е њ е м са српскога језика на 'црногорски'), али му се сада указује и прилика да саопшти и понеко своје 'откриће'. Тако је, рецимо, успио да из Симеоновог речника 'преведе' одреднице о латинском језику и латиници (62-64) и да 'превод' зачини својим 'открићем': групи словенских језика чије је писмо латиница припада и 'црногорски језик' (оптерећује га, истина, још и ћирилица) и да то пише и у Уставу Републике Црне Горе. И да свему томе дода: „Црногорска латиница није ништа друго до традиционално латиничко писмо прилагођено потребама црногорског језика. Таква њезина словна примјереност огледа се у постојању графема *ѓ* и *ѓ'* за словенске гласове (какви се сусријећу и у пољскоме језику), па слова *ѓ* (дз) за доста ријетки реликтни словенски глас и знака *ѓ* за опште-распрострањени и врло фреквентни такозвани јотовани глас у ријечима типа *ѓе, ѓевојка, ѓеџиџиџи(и)*”. (Никчевић, иначе, има обичај да своја открића понавља кад год му дођу под перо, а ово је најчвршће притврдио на стр. 351: „Словенски преци Црногораца у Полабљу и словенски преци Пољака источно од њих у Пољској, па и у и(ј)е-кавскоме изговору... имају *śnieg* — снијег, *dziad* — ђед, *dziewczyna*

* У овој књизи налази се огроман број оних појединости које би у српском језику биле означене као штампарске грешке. Будући, међутим, да приказивач није увјерен у своје познавање Никчевићевог 'језика', он је принуђен да пажљиво преписује све оно на шта у цитираним фрагментима nailази.

— ђевојчина и сл.”) ’Преведећи’, међутим, одредницу о (*сѣаро*)далмајинском језику, Никчевић је допустио да му се постави питање о томе зашто је тај језик одједном постао (*сѣаро*)далмајински, али таквим детаљима нема га много смисла оптерећивати, јер он не разумије ни много једноставнија питања о којима расправља. Нити о њима размишља. Да је друкчије, Никчевић не би у римско-византијску епоху укључивао *далмајинизме* (и преписивао Брозовићеву аргументацију по којој тај термин треба замијенити бољим — *адријатизми*), јер те појаве ипак припадају неком много каснијем времену. Уз све то, његов преглед „досадашњих археолошких, историографскијех, лингвистичких и етнoлошких истраживања” показао је да је расправе које он преводи или преписује много угодније читати у српском оригиналу него у његовим компилацијама, а то исто важи и за његово ’етимолошко биљешкарење’ о *Дурмиџору*, *Виситџору*, *Ловћену* и сл. (уп., на примјер, Никчевићев навод да се око етимологије „црногорске планине *Дурмиџор* ’Скок слаже с Ивићем’”).

Од таквога „истраживачког манира” Никчевић се не може одрећи ни у следећим поглављима своје књиге. Он је, рецимо, словенски период подијелио на прасловенску и јужнословенску етапу, али у кратком уводном образложењу такве периодизације опет преписује познате историјскојезичке чињенице, зачињене мјестимично и ’структуралистичким дефиницијама језика’, претрчава из епохе у епоху, прича о Дукљанима као прецима Црногораца и Венетима као прецима Словенаца, не дефинише прасловенску етапу, али прецизира да се „јужнословенска етапа предисторијског раздобља црногорског језика не може документовано датирати прије средине VI стољећа у смислу њене доње временске границе”. Због тога ћу надале покушати да пратим само његове ’лингвистичке погледе’, без обзира на то у којем се поглављу они налазе, а на друге научне ’подвиге’ указиваћу самоузгред и без жеље да и их све побројим.

*

Највиши преписивачки домет Никчевић је постигао у поглављу *Говорни језик*, а оно што је тамо ’оригинално’ своди се на ауторове лингвистичке фантазме и халуцинације. Пошто је утврдио да ранија „повјесница језика има упориште у филолошкој и моногенетској теорији” (а отуда и у Библији) и да се у њој „не види етнички, народносни и национални организам за који је... везана”, аутор прецизира: „Различито од формалистичке традиционалистичке, намјера ми је да овђе извршим *унуџрашњу*, *фонетску реконструкцију*

вокализама (!? — Д.П.) црногорског језика у складу с позитивнијем тековинама структуралистичке лингвистичке школе. Увјерен сам да ће та реконструкција открити и превазићи дубоки несклад у поимању и датирању језичкијех појава између ње и досадашњег посве неадекватног приступа. У том послу уопште се *не треба базирајти на речене њексјове*, (Д. Брозовића и П. Ивића) јер је наслијеђени примарни ослонац на њих у нашој филологији и лингвистици легализовао оптичке варке које су довеле до тешкијех заблуда о нашим говорним језицима. Може нека језичка појава бити веома касно забиљежена а да је стара од праискона. Зато није важно кад је она *исмом фиксирана нешто колико је сјара*. Стога ћу се у овој књизи тијем критеријумом руководити приликом утврђивања генезе појединијех *изољоса*, за разлику од традиционалних лингвиста и филолога који су вријеме њихов а биљежења у писанијем изворима узимали као доњу, прапочетну границу настанка истијех *изољоса*” (152 — курзив ДП).

Преносим овдје у цјелини Никчевићев параграф зато што се у њему формулишу методолошка полазишта ауторова и да бих одмах могао додати да он не зна шта је потписао. Такав свој суд темељим на оним појединостима које сам у тексту истакао:

1) Ако се 'унутрашња реконструкција' своди на фонетику, на шта би се могла свести 'спољашња реконструкција' и какав је уопште однос између таквих реконструкција?

2) Ако се на оно што је прије Никчевића написано о историји „српскохрватског језика” (а он доследно тако означава тај језик кад год нешто са њега 'преводи' на 'црногорски') не треба базирајти, зашто је на следећим страницама *превео* поглавље о вокалском систему *шога* (по Никчевићу — 'непостојећег') језика?

3) Никчевић вјероватно 'зна' али неће да каже како се за неку појаву може рећи да је 'стара од праискона' ако се она у писаним изворима среће у вријеме које се, макар приближно, може *йоузвано* одредити? Одговор на то питање врло је битан за нашу даљу расправу, посебно ако се повеже са оним о чему Никчевић говори на стр. 261: он вели да је вокално л „у црногорскоме језику... још од прадавнијех времена прелазило у самогласник у” и такав закључак „изриче упркос томе што у писанијем врелима све до краја XIV вијека није ни [он сâм] за њ нашао потврде”. *Човјек који о језику зна макар нешто њакву бесмислицу не би могао њојписати*.

4) Никчевић не разумије ни најосновније појмове из лингвистичке терминологије и зато није ни чудно што не зна шта су то 'изоглосе'. Он тај термин употребљава врло често (рецимо, на стр. 100, 152, 349), а у том смислу посебно је смијешан детаљ са стр. 102: преписујући

текст М. Ивић, он буквално преноси и значење ријечи *изољосе* (=границе простирања једне језичке *особине*), а не примјећује да је неколико редова раније њену ријеч особине замијенио ('превео') ријечју *изољосе!* У Никчевићевом 'преводачком опусу' таквих примјера могло би се наћи много, али ја овдје помињем само још један: хрватску ријеч *сусџав* 'систем' он најчешће 'преводи' као *сасџав*, али понекад и као *средсџво*, па ће отуд Шкиљанова реченица „човјек се служи различитим *сусџавима* знакова” имати Никчевићев 'црногорски еквивалент' — човјек се служи различнијем *средсџвима* знакова (157).

За разумијевање Никчевићевих научних домета биће занимљиво чути још једно његово 'откриће': „Полазећи од структуралистичкијех поставки и у пракси примијењених исто таквијех поступака, *дошао сам до основног љавила* о артикулацији самогласника у њиховоме систему: вокали који се налазе у истоме или граничном (суседноме) реду врло се блиско и слично творе” (стр. 349). Он, међутим, неће да каже да је то 'јединствено откриће' *п р е п и с а о* из Бабићевог *Школског лексикона* и то, ништа мање, него за економске школе! И тамо додао чак и грубу скицу вокалскога система (или 'средства' — како би сâм рекао) приређену према формантским карактеристикама вокала (њих није преписао, тешко је погодити из којих разлога, јер он иначе преписује и оно што му треба и оно што не разумије). То преписивачко откриће (173-174) помињем овдје посебно због тога што ће оно касније бити употријебљено као 'теоријска основа' за друкчије 'тумачење' историјскојезичких појава и процеса у 'црногорском језику', па и у другим словенским језицима.

Пошто је, наиме, *п р е п и с а о* највећи дио поглавља *Вокалски (самогласнички) сисџем* (161-170) — прве странице из *Праваца у лингвистџици* М. Ивић, а остало из Ларусове енциклопедије и Енциклопедије Југославије) и „полазећи од приказанијех артикулација реченијех самогласника” преписаних од Бабића, Никчевић отвара 'расправу' са Младеновићем и Ивићем о промјенама у прасрпскохрватском вокализму (у Никчевићевом 'преводу' и тај се језик налази под наводницима) од времена које је претходило појави словенске писмености па до XI-XII вијека. Њему, при том, треба признати да је врло педантно пренио све оно што су о томе двојица аутора написали, али будући да чита само речнике и школске лексиконе (а енциклопедије су само њихова богатија верзија), промакла му је у вези са тим и једна ситница: ред идеја изложених у Младеновићевом тексту познат је из ранијих Ивићевих расправа! Тако припремљен, дакле, Никчевић почиње да излаже 'нову лингвистичку памет': „У доба пријелаза од прасловенскога ка посебноме развоју црногорског језика,

неоспорно [су] постојали ови парови вокала: $i : y$, $ь : ъ$, $е : е$, $о : о$
 $i : i'$, $ѣ : ѣ'$. Близкост артикулације која чини да ти вокали,
 дистрибуирани по опречнијем паровима, припадају трима системски-
 јема, истим, отвор(е)нијема, и суседнијема, (полу)отвор(е)нијема,
 лингвистичким слојевима, пресудно утиче на то да сеони од *прајочейка*
њихова насѣанка и развоја ња све до нашега времена неравномјерно
међусобно замјењују, ѡрејиварају један у друђи и најоредо ојсѡје у
облику ланца: $i : y$, $y : i$, $i > y$, $y > i...$, $ь : ъ$, $ѡ : ѡ$, $ѡ > ѡ...$, $е : е$, $е : е$
 $е > е$, $е > е...$, $о : о$, $о : о$, $о > о$, $о > о...$, $ѣ : ѣ$, $ѣ : ѣ'$, $ѣ' > ѣ$, $ѣ > ѣ'$; $ѣ' :$
 $ѣ$, $ѣ : ѣ'$, $ѣ' > ѣ$, $ѣ > ѣ'$.. На тај начин се непрекидно и континуирано, на
ѡдлози ојозиција као мађисѡралнога дијалекѡичког јединства
ѡроѡшѡврјечностѡи, одвија еволуциони динамизам још од индоеврој-
скога ѡрајезика ѡреко (ѡра)словенског до савременога црногорскога
језика у облику нераскидиве синѡезе, сѡалне смјене 'сѡарога' и 'но-
вога' " (175 — курзив ДП).

Такве фантазмоскопске конструкције могу потписати (и ре-
 цензентски овјерити) само 'научници': којима није стало до научног
 угледа. У неколико апсурдних реченица, преписаних вјероватно из
 мозга неког примитивног 'марксистичког ауторитета', Никчевић је
 сажео скоро два вијека индоевропеистичких и славистичких истра-
 живања језичке историје и уписао у незналице (и у исту врећу уве-
 зао) и оне умове који су размицали научне хоризонте и оне који су
 им служили као 'водоноше'. Да је тако као што Никчевић вели да
 јесте, ми бисмо данас у 'црногорском језику' могли (или морали)
 имати *клѡил ѡлвече* или *клѡел ѡлвача*, или *клѡел ѡлвичи*, а не *куѡио*
ѡвече, у руском би морало бити *престъ* а не *перстъ*, *керстъ* или
корст а не *крестъ*, *трог* или *трег* или *траг* а не *торг*, *прижа*
 или *прежа* или *прожа* а не *пряжа* (што би одговарало 'црногор-
 ском' *ѡриђа*, *ѡрађа*, али у њему не би могла да се нађе ријеч *ѡређа*
 нити би њене основѡ било у *ѡресѡи*, *ѡрејредаѡи*, *ѡредиво* и сл.).

Такву своју памет Никчевић притврђује на више мјеста у књи-
 зи (рецимо, на стр. 261, 266, 349), а проширује је и на консонантизам.
 На стр. 189, на примјер, он цитира Бровића (понекад се и то дого-
 ди!) и његов суд да се у *данашњим* говорима Црне Горе може наћи
 „комплетан дванаесточлани инвентар континуираних и африкатских
 високотонских (акутских) консонаната $s z c ʒ / ʃ ʒ ʧ ʒ'$ (треба $ʒ$ —
 ДП) / $ʃ ʒ ʧ ʒ'$, што је иначе ријеткост у језицима”, али на стр. 350 исту
 реченицу (са истом грешком!) 'преводи' и такав „сугласнички састав”
 везује за дукљански период! Никчевић свакако не зна шта су ви-
 сокотонални континуирани и африкатски консонанти, али му је јасно
 да су такве јотоване гласове Црногорци донијели из Полабља и да се

стари глас *jaīī* „у зетској (црногорској) редакцији изговарао... поред *(j)a*, *(j)e* или последије самогласника и су \bar{g} ласника (! — ДП), у краткијем слоговима као *je*, па у дугим као *ije*, *i* испред гласова *j*, *o* (>*o*) *o* и *h* (< *o*, $\partial + j$) те као *e* у групи консонанти + *p* + *je* након губљења *j* > [(*p(j)* = *pe*)]”. Најзанимљивији је, међутим, наставак те реченице: „Ове резултате мојијех дугогодишњих проучавања до сада још нико није покушао да оспори у било којој форми”, а он их је, вели такође без „јавнога критичког супростављања”, верификовао и за словеначки језик (321). Никчевић је сва та своја ’открића’ морао прочитати у сваком буквару српскога вуковског језика (словеначки није наш проблем), а заборавља све о чему је писао на другим мјестима у књизи: гласови *u* и *j* (који су „међусобно сродни до готово потпуног изједначавања”), као и други вокали, „још од праиндоевропског времена до данас неравнојерно [се] међусобно замјењују, претварају један у други и упоредо егзистирају као уланчени ликови”, па отуда у ’црногорском језику’ има и *Мијајло*: *Мијаило*, и *вира* > *вјера*, *мистіо* > *мјестіо*, и *сједјео* > *сједио*, док је до уобличавања екавског *седео* и сл. „дошло након испадања вокала *e*” (179). Уз све то, „могућа су и претварања самогласника једнијех у друге, а и њихова супституција: напр. *u* > *e* (*Биоград* > *Београд*) итд. То заједно са сталном промјеном полувокалнога *j* и *s* већ приказанијем измјенама вокала у опозиционијем паровима и извањ њих заиста нијесу ништа друго до структуре на које почива унутрашња покретљивост самогласничког система, његова континуирана еволуција заснована на динамику што се одвија у току језичке комуникације” (179-180).

Толико лингвистичке обеспамећености не би могла поднијети ни једна *библиоџека*, али Никчевићева књига нуди једино такве ’бисере’. Поменућу овдје још само неке од њих.

1) Никчевић упорно понавља причу да су Црногорци досељени из Полабља и да се везе између тих двију области „исказују и у томе што црногорски (и) јекавски изговорни комплекс у поларскоме (и)јекавском језичкоме ареалу налази најпотпунији и најадекватнији изговорни прототип” (89), али не реагује’ на Ивићев навод (’преведен’ на стр. 252-253) да „оба језика Лужичкијех Срба, горњолужички и доњолужички, не показују никаквијех специфичних језичкијех сличности са ’српскохрватским’ (или с његовијем српским дијалектима)”. Он, дакле, није видио шта је преписао и, с потпуним неразумијевањем чињеница које саопштава, наводи бројне лужичко-црногорске ономастичке паралеле (према Траутману и Х. Скаловој — у Ротковићевој интерпретацији — и према познатој Шкриванићевој књизи) и закључује: „Са сигурношћу се може прихватити како су

Траутманови називи много старији од средњег вијека, времена када су забиљежени у писанијем изворима, да као такви у потпуности могу да репрезентују језичко стање старих Словена као предака будућих Дукљана / Зећана / Црногораца у прасловенској етапи развоја њиховог језика још у Полабљу” (95). Нешто даље (стр. 101), он ће тај закључак и ’продубити’: Траутманов и Шкриванићев материјал „недвосмислено и на конкретнијем примјерима доказују да је прасловенски језик већ од прадавнијех времена, још прије него се у виду дијалеката одвојио од индоевропског језика као својега претка, у властитоме организму био дотле нејединствен да је чак већ тада *йоседовао диференције у икавскоме, екавском, (и)јекавскоме и друђијем изговорама*” (курзив — ДП). Нашем научнику заиста нема спаса: он је од Ивића преписао да се „развијање јата на рефлексе вршило од XIII до XV стољећа”, Шкриванићев материјал потиче из истог времена, Траутманови подаци „фиксиран су у средњем вијеку”, али њему то не помаже — јатовске ’диференције’ њега одведоше у индоевропско доба.

2) Сличнога су ’прадавног’ поријекла и сличне судбине и неки други гласови којима се могу ’доказивати’ идеје под чијим теретом посрће Никчевић. Такво је „постојање полапскога (њемачког? — ДП) самогласника *ä* (ae) као паралелнога варијетета вокала *a*: *Радом : Радом, Радосѿов : Радосѿов, Радош : Радош*”, при чему је Траутман „уз готово све примјере с *ä* ставио одредницу *диал.* (= дијалектизми)” и тиме утврдио да „они могуће представљају секундарне облике настале напореднијем језичкијем развојем наспрам својих парњака са самогласником *a*”. Та појединост довољна је Никчевићу да утврди „ваљану аналогију, један од битних аргумената за могућност постојања исто таквога самогласника (ae) и у црногорскоме језику, на мјестима где је и није било старога полугласа, као у примјерима *Кабä, йосä, бäчäвä*” (100). О томе гласу, иначе, он расправља гдје год стигне (уп. и стр. 183, 324, 350), понавља причу о томе гдје је *a*, гдје *ä*, гдје *a* и закључује да је *ä* прије „секундарни изговорни варијетет гласа *a* него што је старији еквивалент за *ь*”. Будући да он нема обичај да за оно о чему говори помене и покоји примјер, ја закључујем да је у овом случају имао на уму, рецимо, ’варијетете’ *ä* у реченици типа *Послä гä је дä догнä Шароњу и Бäљушу*. С друге стране, он ће резолутно утврдити трагове „дубоке прошлости” тога гласа у именима *Ржани* до, *Ржишиä* „забиљежених почетком XX вијека широм Црне Горе” (183), а далеко је добацио и још једним ’открићем’ о односима између старих полугласника. Он је на једном мјесту (165) преписао да је *ь* предње а *ь* непредње артикулације, али на

другоме утврђује да су они „у фонолошкоме систему словенског језика били предње артикулације, који су као такви од његова прапочетка опонирано напоредо опстојали, међусобно се изједначавали у виду *ь* и *ѣ* и замјењивали пунијем вокалима *а*, *ѧ* и другијема самогласницима, што се све пренијело и на словенске језике као његове потомке, а тиме и на црногорски језик” (261). У вези са тим ипак треба рећи: да се нешто слично догађало с полугласницима у ’црногорском језику’ — то може тврдити само Никчевић, али да се то исто догађало и у другим словенским језицима — још никоме није пала на памет!

3) Никчевић је далеко стигао и са тумачењем односа *ч* и *ц* уз *р* у примјерима *Чрни врх* / *Црни врх* и сл. Он вели да су се та два гласа „у правословенскоме и доцније у словенскијем језицима као његовим насљедницима још од праискона међусобно могли измјењивати и као *ц* и *ч* паралелно опстојати” зато што су се „у глагољници и првобитној ћирилици” налазили „непосредно један уз другога” (265-266). Њихово *азбучно мјесто*, дакле, било је одлучујуће за њихов каснији развој у словенским језицима, само Никчевић ништа не говори о томе како је то било могуће у прасловенско доба — када ипак азбуке није било! На томе се, међутим, његова ’знања’ не завршавају: из примјера *Чрнча*, *Црнча*, *Чрни врх*, *Црни врх* „види се да су се топоними, села *Црнча* и *Црни врх* у средњему вијеку писала почетнијем словом *ч*, те да су се морала изговарати попут данас — с *ц*. А катун *Чрнча* доказује да се и тада и сада тако писао и изговарао — с *ч*, тј. као и средњовјековна жупа *Чрна сѣна*.” У вези са тим Никчевићу свакако неће значити ништа разјашњење о времену промјене *чр* > *цр*, али ако је тачно да се село *Црнча* увијек морало изговарати са *ц*, а катун *Чрнча* са *ч*, има ли он одговор на питање шта ће се изговарати са *ц* а шта са *ч* када су у питању *Чрна Гора*, *црногорски језик*, *Црногорка* и сл. О томе он не вели ништа, али није заборавио да притврди да је „овакав однос консонаната *ц* и *ч* присутан... и у савременијем словенским језицима”. (Не рече, истина, у којим је то словенским језицима, али и да је рекао — нико то ионако не би разумио.)

Видјели смо досад много пута да Никчевић не зна кад је шта рекао и њему се понека неспорна мисао може само отети, тј. омакнути. Он ће, рецимо, на једном мјесту ’признати’ да дукљански Словени припадају штокавском дијалекатском систему (181, 218, 346), али ће другдје устврдити да „преци Дукљана / Зећана / Црногораца потичу из истичнога дијела Њемачке као крајњег запада европског севера, док преци Рашана / С(е)рба воде главно поријекло од Бијелијех (=Западних) С(е)рба као сусједнијех германских подајника (сервијана) с подручја Пољске... Они су мјешавина западнословенскијех и

источнословенских племена” (250). С друге стране, он ће утврдити да су Дукљани / Зећани „три и по вијека старији народ од Срба [и] нијесу били, нити су пак могли бити српскога етничког поријекла” (228-229), а то доказује тиме што је од крунисања Михаила Војислављевића 1077. до крунисања Стефана Првовјенчаног прошло 140 година. Никчевићу се посебно допада *йодајнички* термин и зато га варира када му се год укаже прилика (33-34, 111, 130, 140, 226-227, 228, 248, 250, 251, 277, 351-353), и притом цитира најразличитије изворе, али упорно заобилази онај који му је стално пред очима — А. Старчевића. То, међутим, није нимало чудно, јер Никчевић *једнако не зна све чега се дођакне*, али неке теме може бескрајно варирати, а у некима је то ипак знатно теже — као у лингвистици, на примјер. Он је о језику, наиме, заборавио и оно што је у школи научио и зато у овој књизи најмање прича управо о ономе што је насловом најавио.

Од свих 'састава црногорскога језика', како смо видјели, Никчевић је поменуо само вокализам и консонантизам, при чему је и њих преписао са 'српскога праизвора', па тако испада да 'његов језик' нема више ниједног домена структуре: ни прозодије, ни морфологије, ни синтаксе, ни лексике, или бар ништа од тога нема од настансвијета до 1360. године. По томе, што би рекао један од лингвиста кога Никчевић најчешће цитира, тај би 'језик' остао јединствен у планетарним размјерама. Будући да то ипак није тако, ваља рећи да је он само имао несрећу да падне у руке нестручног описивача.

*

Никчевићева лингвистичка фантастика размахнула се посебно тамо гдје јој је и мјесто и вријеме: у сфери историје писмености у којој нема никаквих поузданих писаних извора. Осмотрићу овдје понешто и од тих 'открића'.

Он вели да су бенедиктинци описмењавали дукљанске Словене *на латинском језику и њисму*, да се „почеци старе црногорске књижевности датирају у IX стољеће” (а оно је што прво рекосмо било „на пријелазу из VIII и IX вијек”) и да су ти 'црногорски књижевници' „стицали образовање у приморскијем византијским градовима, ње су учили *грчки и латински језик*, грчко и латинско писмо и *преводили на словенски језик грчке и латинске књиге, наравно грчкијем алфабетом и латиницом*” (203-205 — курзив — ДП). То потврђује и Д. Живковић који је „утврдио да је већ у другој половини XI вијека на двору Војислављевића дјеловала јавна дворска канцеларија. У њој су писари за унутрашње службене, званичне управно-ад-

министративне потребе, и за комуницирање са суседнијем јужнословенским државама, употребљавали мјесни говорни језик, а за потребе општења с Римом латински. На латинскоме и нашем народном језику владавине Војислављевића настали су многи правни споменици, повеље, писма, уговори, закони и уредбе дукљанске државе... О њима се посредно зна да су постојали” (211-212). Расправљајући даље о судбини *Краљевсѣва Словена* Попа Дукљанина, Никчевић вели да је „на подлози историјске анализе и посредног закључивања... установио да појам *с л о в е н с к и ј е з и к* из Увода [те књиге] ни пошто не значи старословенски (ћирилометодски) тип језика, већ мјесни говорни језик дукљанскијех Словена” и да су те појединости „снажна потврда почетка настанка црногорскога књижевног језика” (210-211). По Никчевићевом схватању, дакле, ’црногорска књижевност’ има више почетака: први — „на саркофагу у цркви С. Трипуна у Котору, ... послије 809.” године, а други — из неког каснијег вијека, али су оба та ’почетка’ — *на латинском језику* или макар на *латинском и грчком*, али наш аутор неће да каже како су то Латини и Грци писали ’црногорски’, ако као одговор на то питање не прихватимо следећу његову формулацију: „У дукљанском периоду црногорског језика у примарној службеној употреби је била кодификована књижевностандардна, званична нормна важећа за латински језик и абегеду. А како је изгледала секундарна кодификована норма црногорскога књижевног језика у томе истом периоду ми данас можемо само да наслућујемо, јер се није сачувао ниједан његов изворни текст у основи писан мјеснијем језиком дукљанскијех Словена” (211).

Никчевићевим лингвистичким мукама нема ни краја ни лијека: он не може да призна да прије краја XII вијека нема никаквих трагова *словенске* (нека буде по његовом — ’црногорске’) писмености и да је све што је прије тога остало записано са простора „Дукље / Зете / Црне Горе” *припада другом језику и другом цивилизацијском кругу*. Тврдити да једна надгробна плоча исписана *латинским* језиком улази у темеље другог језика једнако је апсурдно као и тврдња да једна, рецимо, Трајанова табла представља почетак опет неког посебног језика. Никчевић, међутим, не умије друкчије него овако: „Латиницу су у Црну Гору донијели Римљани након 167. године прије нове ере, а глаголицу и ћирилицу Рашани послије 1183. године н. е.” Ја не знам је ли први податак тачан, али у то вријеме Римљани су могли ’донијети’ *латински језик*, а латиница се на нашим просторима појављује тек током XIV вијека и Никчевић је ту, дакле, (пр)омашио свих петнаестак вјекова. У вези с оним другим наводом, пак, он је промашио само дјелимично: од краја XII вијека срећу се први

ћирилички споменици и то се вријеме може означити као почетак српске писмености, а које је у свему томе *мјесѿо* глагољице — то вјероватно 'зна' само Никчевић будући да та два писма никад не раздваја, таман као да су се она увијек паралелно употребљавала.

Једнако је неприхватљива уз све то, и Никчевићева тврдња да су у дукљанско доба 'Црногорци' имали 'кодификовану књижевно-стандардну норму' (па макар она била и 'секундарна')! Он, дакле, 'зна' да је *језик о коме нема ниједног ѿодаѿка* био кодификован — и то самоувјерено потписује. Биће, међутим, много вјероватније нешто друго: он не зна ни шта је то норма, ни шта је кодификација, ни шта је стандард, јер иначе не би тврдио да Црногорци имају и *некодификовану норму*. Колико је Никчевић лингвистички безнадежан случај, показаће још један примјер. Преписујући опсежну Шкиљанову одредницу о књижевном језику, он не води рачуна о ономе што чита и 'преводи'. А преводи ове реченице: „На основу имплицитне (употребне или узусне) норме ствара се експлицитна (кодификована) норма — *језички сѿандард* или *сѿандардни језик*, а процес његова стварања назива се *сѿандардизацијом*. Стандардни језик се формира изричитим договором, а његова се форма кодификује у граматицама, рјечницима и правописима...” Последњу реченицу Никчевић 'прекида' иза ријечи *изричитим договором* и у 'загради' дописује: „или природно, спонтано, као у Црногораца, на идеалан начин: у јединству његова писаног и усменог облика, говорне и некодификоване књижевне норме” (192). Некодификовану књижевну норму помиње он и другдје (152) и тврди да су је Црногорци имали у првој половини прошлога вијека, али не каже колико је тада било писмених Црногораца и како им је књижевни језик изгледао.

О томе да ли су Дукљани хришћанизовани још у античко доба, и то по западном обреду (125, 131, 198), да ли је Дукља католичка земља (202-203), да ли су се преци Црногораца налазили... „у сфери западноевропскога културног утицаја” и да су „употребљавали латински и црногорски језик” (249-250) — нема смисла овдје више расправљати, јер ће значај тих чињеница за оно што ће се касније догађати Никчевић разјаснити у другом тому који најављује. Његове су муке, међутим, почеле са крајем XII вијека, односно са временом када су се у његов дукљанско-зетски 'забран' увукле глагољица и ћирилица и почеле да шире „сферу истичнога, византијскога културног утицаја”. А те су муке жестоке: у латиничку, католичку, западну итд. Дукљу / Зету стигла је ћириличка писменост, и то из Рашке / С(е)рбије у којима прије тога није било писмености, јер су и Мирослав и Немања били неписмени, па се не може рећи откуда

одједном толико великих споменика српске писмености и културе?! И због тога Никчевић одједном окреће кожу и 'утврђује' да су сви ти споменици могли настати једино „у црногорском приморском појасу и по обала и острва Скадарскога језера”: и *Мирослављево јеванђеље*, и *Вуканово / 'Стефаново' јеванђеље*, и *Иловичка крмчија*, и *Гриковићев аџисџол*, и *Михановићев аџисџол*. Уз све то, он сасвим 'озбиљно' за исте просторе везује и настанак двају споменика старословенскога језика из X и XI вијека, и то писаних глагољицом (*Маријинско јеванђеље* и *Клочев ѓлаџољаш*), а заборавља да је на другом мјесту 'утврдио' да је глагољица тамо стигла тек крајем XII вијека! Никчевићевим фантазијама и конструкцијама нема краја и зато је лако разумјети и његову тврдњу да су чак „зетски писари писали и рашке повеле”, али ваља знати да све то спада у његове методолошке манире: тврдња изречена на *једном мјесту* њега не обавезује на *другом* и он за сваку прилику о једном проблему може имати различита 'тумачења'. И све их доказивати преписујући друге ауторе и супростављајући им своје расправе и своју телевизијску емисију о Мирослављевом јеванђељу — у којима ће се одједном представити и као специјалиста за ћириличку палеографију, понављати своја 'открића' о томе да *јайи* није *џлас* него *џрафем* или *слово*, и изнуривати читаоца до бесвијести. Он, при том, и своје текстолошке и палеографске налазе образлаже на исти начин као и оне језичке и све друге. На примјер: он је „у свему сагласан са Белићем, али не може да прихвати његову поставку о томе да слово *јайи* (џ) у рукопису *Мирослављева јеванђеља* има двоструку фонетску функцију: као старо *џ* и као *ја*, било да стоји на почетку ријечи или послјије самогласника и сугласника (џко, џсти, пиџницами, убоџ се и сл.)”, јер су се ти „ликови у црногорскоме говорном језику изговарали с *ја* и је као: *јаско, јесџи, џијаницами, убоја се* још одвајкада.” Никчевић, као и увијек, не схвата да се у тим примјерима ради, прије свега, о биљежењу *јайи* у регуларној позицији на почетку ријечи и у позицији иза вокала, али не и иза консонанта, али ће, као и увијек, један апсурд 'подупријети' другим: „Не видим како приврженици традиционалнијех теорија о јату могу објаснити постојање прадавнијех племенских назива попут *Бјелнице*” и других, такође „прадавних топонима” типа *Бијело Поље, Бијела* и сл., али не примјећује да су ти његови 'прадавни називи и топоними' ипак сви из XIV и XV вијека! А умјесто да се сабере, он ће силовито наставити: „На овијем примјерима падају све теорије о јату као посебном 'гласу'” (321-323).

И да на крају, из бескрајне серије Никчевићевих лингвистичких апсурда и произвољних контрукција, издвојим још само два по-

себно занимљива бисера, који такође показују да он нема ни најосновније представе о ономе о чему расправља. Један се тиче његова 'открића' да у развоју *народних љовора*, па и *језика* у цјелини, одлучујућу улогу има *џисмо* и да лингвисти прије њега „нијесу уочили да су од краја XII до XIV вијека народни говори били прекривени варљивијем велом глагољске и ћириличке графије из текстова црногорске редакцијске писмености и књижевности ћирилометодског типа (256).” Никчевић, ето, 'зна' да су његови неписмени Дукљани /Зећани/ Црногорци проводили живот по бенедиктинским скрипторијама — да не би коју ријеч, случајно погрешно изговорили! Други је, међутим, занимљив као илустрација његове оријентације у времену за које везује разматрање појединих појава или чињеница. На примјер, „новије претпоставке Ирене Грицкат и Павла Ивића по којима српска рецензија није много млађа од охридске и преславске школе, а мјесто њезиног стварања не би била Зета или Захумље, како је А. Белић раније мислио, него српско-македонско гранично подручје, северно од Скопља, с којег се она наводно затим раширила по другијем крајевима (Рашка, Зета, Захумље, Босна)” Никчевић 'обара' тврђом да се у X и XI вијеку „српско-македонски гранични простор... није развијао ни у оквиру српскога штокавског дијалекатског система већ у *склопу балканског језичког савеза* па стога данас (као тај систем) *нема ни синџејички него* попут бугарскога и македонског језика *аналиџички карактер*” (251 — курзив ДП). Никчевићево научно лутање никако да се заврши, да се током X и XI вијека та зона налазила у склопу балканскога језичког савеза, каква би морала бити структура језика у свим споменицима словенске писмености — да ли аналитична или синтетична? Уобличавање балканскога језичког савеза и ширење аналитизма везују се, ипак, за неко друго, знатно касније вријеме.

*

Говорио сам доведе о Никчевићевој „науци” о лингвистичким темама и темељима 'црногорскога језика', а завршићу напоменама о његовим компилаторским, 'преводачким' и плагијаторским донетима — какве нико 'од артикулације говора' до данас није достигао! Сва је ова књига, наиме, скрпљена од текстова *преписаних* од других аутора и 'преведених' са српскога или 'српскохрватскога' и зачињених његовим 'оригиналним умовањима' о ономе са чим се из преписаних текстова не слаже и што из њих не разумије. Занимљив је, међутим, његов преводачко-преписивачки манир: он у напомени

увијек назначи библиографски податак, понекад (али и то сасвим изузетно) цитира реченицу или двије, 'затвори наводнике' и продужи да преводи цијеле странице или поглавља. Тако је, рецимо, 'превео' следеће ауторе: Стј. Бабића (17, 19-20, 156, 172-174, 191, 272-273), А. Белића (15, 166), Р. Бошковића (9, 13, 17, 22), Д. Брозивића (17-18, 22-23, 57, 63, 187), П. Влаховића (53), П. Ђорђића (11, 177-178, 276, 280, 282-284, 285, 297, 298, 305-306, 321-322), М. Ивић (101, 156-157, 159, 161-162), П. Ивића (19, 164-165, 169-170, 187, 189-190, 253-254, 264, 271, 352-353), Стј. Ившића (15-16), Фр. Конта (86, 114, 120-121, 153-154, 194-198), Б. Малмберга (158-159), Ј. Мартиновића (67-69), П. Мијовића (58, 70-71, 77, 108-109, 117-118, 133-136), Х. Митерана (42, 163), А. Младеновића (163-164, 166-169, 186-187, 254-256, 264-265), Ф. Пољанца (171, 182), Р. Симеона (41, 62-64, 84, 105-106, 160, 174-175, 191, 273), П. Скока (80, 98), Ј. Хама (83-84, 87-88, 172, 272, 274), П. Шимуновића (95), Д. Шкиљана (20, 85, 157-158, 192-194, 196),

У вези с овим Никчевићевим *илађијайџорским* „*подвизима*” морам, међутим, додати и неке напомене. Најприје, списак аутора чије је текстове Никчевић 'преводио' на назначеним страницама своје књиге ја сам једино и провјеравао и упоређивао и тако се догодило да сам само у неколико случајева у 'лову' на његове научне плагијате остајао са 'празном мрежом'. И нисам при том провјеравао ништа од онога што је он могао преписивати од својих рецензентата и других аутора који, као и он, мисле да је „несхватљиво, усамљено и понижавајуће да Црногорци и Муслимани као два народа и двије нације немају својих језика” (12) и који су се, дакле, „отргли од несрећне националистичке велико српске пропаганде” (141) па нас сада увјеравају да од Црногораца нема старијега народа на свијету. (Колико је Никчевић препис(ив)ао од таквих и других недужних аутора — могао би утврдити неко ко је и радозналији и залуднији од потписника ових редова, али на основу свега што сам у књизи видио, уз мали ризик да ћу погријешити, *могао бих тврдити да је преписао све*, а оригинална су само његов(ск)а лингвистичка надéбљања и образлагања оних фантастичних конструкција које може измислити једино његова свијест.)

Видјели смо раније како Никчевић 'поправља и дописује' текстове других аутора (на примјер, Шкиљанов текст на стр. 192, из којега је преписао 40 редова и 'обогадио их својим умовањем о некодификованој књижевној норми'), али томе ваља додати и још неколико његових преписивачких подвига. 'Преводећи', рецимо, тридесетак редова Ившићевог текста, он на три мјеста у загради назначује и *виђи скицу* и код Ившића се иза таквога упућивања увијек налази по

једна скица, али њих код Никчевића *нема*. Те ће скице, истина, касније 'нићи' на стр. 101-103, али сада без ознаке да их је требало „виђет” на стр. 15-16. А те су скице, на новоме мјесту, 'урамљене' текстом преписаним од М. Ивић (опет 40 редова) и Стј. Ившића (14 редова) и 'обогаћена открићем' да је теорија о биолошком натурализму „у ствари подударна с моногенезом што извире из библијског начина тумачења постанка свијета и живота из једне (божје) воље и од једнога човјека — Адама (ад хам = први човјек)”, а да критика те теорије” има за основу полигенетско полазиште”. У свом преписивачком напору међутим, Никчевић има и неких других проблема, као што је, на примјер, име лингвисте чију теорију излаже: он је и *Шлецер*, и *Шмир*, и *Слајхер*, али никако *Шлајхер*, као што му је *Хјелмслев* постао *Хјеланслев* (163), а *Ђорђић* — *Ђорђевић* (298); видјели смо, уосталом, да је *сусѿав знакова* он 'превео' као *средсѿво знакова*, слабљење *вѿзâ* он означаје као слабљење *вѿâ* (171), *бисѿру слику* преводи као *биѿну слику* (159), а успјело му је и да чешко слово *ď* 'преведе' у *đ* (! — 198). А колико преводи — видјећемо на једном одјељку његове књиге (151-175). На прве двије стране он излаже своје погледе, али већ на стр. 153 преводи 12 редова, на 154 — 14, на 155 — 7 (остало му је шема еволуције вокала у словеначком језику!), на 156 — 30, 157 — 32, 158 — 27, 159 — 22, 160 — 38, 161 — 37, 162 — 57, 163 — 11, 164 — 40, 165 — 30, 166 — 24, 167 — 48, 168 — 42, 169 — 45, 170 — 45, 171 — 13, 172 — 12, 173 — 31, 174 — 42, а на стр. 175 — 14 редова. Ако бисмо, међутим, обрнули угао посматрања и рекли шта на некима од тих страница Никчевић *није* преписао, онда би 'статистика, без напомена испод текста, изгледала друкчије: на странама 160 — 166 *није* преписао 65 редова, на стр. 167 — 170 *нема ниједног свог реѿка*, као ни на стр. 174, на стр. 173 'оригиналан' је у 5 редака, а на стр. 171 — 172 већ се уморио и преписао само по трећину текста.

*

Завршићу казивање о овој књизи неким општијим напоменама. Њоме је најављен преглед *ѿенезе*, *ѿиѿолоѿије*, *развоја*, *сѿрукѿурних облика и функција*, али аутор не зна шта ти појмови значе па је, умјесто њих, по књизи просуо и своја друга незнања и умовања и све то зачинио расизмом и крунисао плагијатима. Да њен аутор *није* чуо за лингвистику, било је јасно онога тренутка кад се у њу први пут упустио и почео да пише о *бићу* 'црногорскога језика' и тумара за коријенима његове 'самобитности', али да ће за тридесет година

науковања заборавити о језику и оно што су га у школи научили — ипак је требало да се појави ова књига и да то потврди. И да покаже да је он за све то вријеме преписивао лексиконе (за економске школе), енциклопедијске одреднице и друге приручнике и 'пекао' плагијаторски занат. И испекао га толико темељито да се може рећи да је мало коме као њему успјело да компромитује и Црну Гору и црногорско име.